

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ШЛЮБНО-СІМЕЙНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто шлюбно-сімейну ситуацію в Україні, основні поняття, наведено форми та основні джерела даних про шлюб. Здійснено аналіз шлюбів та розлучень в Україні, а також аналіз динаміки сумарного коефіцієнта народжуваності.

Аннотация. Рассмотрена брачно-семейная ситуация в Украине, основные понятия, представлены формы и основные источники данных о браке. Осуществлен анализ браков и разводов в Украине, а также анализ динамики суммарного коэффициента рождаемости.

Annotation. The article considers marriage and family situation in Ukraine, basic concepts, presents the forms and basic sources of data concerning marriage. The analysis of marriages and divorces in Ukraine, as well as dynamics of total coefficient of birth-rate has been held.

Ключові слова: шлюбний стан, демографічна криза, шлюбно-сімейна структура, кількість шлюбів, сумарний коефіцієнт народжуваності.

Під шлюбним станом розуміють становище індивіда стосовно інституту шлюбу, обумовленого звичаями або правовими нормами тієї чи іншої країни.

Незалежно від форми шлюбу всі люди поділяються на тих, хто перебуває у шлюбі, і на тих, хто в шлюбі не перебуває. Останні, у свою чергу, поділяються на тих, хто ніколи не перебував у шлюбі, вдових і розлучених. Ці чотири категорії є основними категоріями шлюбного стану, або шлюбного статусу, що виділяються демографічною статистикою більшості країн.

Крім цих чотирьох основних шлюбних статусів у статистиці деяких країн виділяють ще й інші. Зокрема, іноді виділяють тих, хто перебуває у зареєстрованому і незареєстрованому шлюбі. Останнім часом інтерес до цих двох категорій посилюється у зв'язку зі зростанням частки позашлюбних народжень.

Укладаючи шлюб, розлучуючись або овдовівши, люди змінюють свій шлюбний статус, переходячи з одного шлюбного стану в інший. На рівні всього населення ці випадки зміни шлюбного стану (а також випадки вдовіння) утворюють масовий процес переходів, що у сукупності становить відтворення шлюбної структури [1].

Шлюбна структура – це розподіл населення за шлюбним станом. Шлюбна структура будується за даними переписів або мікропереписів, тобто є моментною характеристикою. Звичайний розподіл за шлюбним станом комбінують із групуваннями за статтю, віком і національністю.

Основними джерелами даних про шлюбно-сімейну структуру є переписи населення і спеціальні вибіркові обстеження.

Насамперед, сім'ї поділяють на типи за демографічним складом і за кількістю членів сім'ї. Також існують класифікації сім'ї за кількістю працюючих членів родини, за соціальною і національною належністю та ін. Проте в демографії використовують такі класифікаційні типи сімей, що дають змогу вивчати характер і ступінь участі сім'ї у відтворенні населення. За демографічним складом сім'ї класифікують за наявністю шлюбної пари, статтю, віком, наявністю дітей та їх кількістю, відносинами спорідненості.

Класифікація дозволяє обчислити деякі узагальнюючі показники: частки повних і неповних сімей, частки простих і складних сімей. До повних відносять родини зі шлюбною парою, до неповних – родини, що складаються з матері або батька з дітьми. Розподіл сімей за кількістю їх членів дозволяє виділити малі, середні та великі родини. Проводять комбінаційне групування сімей за кількістю членів і за демографічним складом, що дозволяє розрахувати середній розмір родини в кожній групі. Досить широко використовують типології сімей у процесі вивчення народжуваності. Звичайно в цьому випадку об'єктом спостереження виступають молоді родини, згруповані за такими ознаками, як наявність шлюбної пари, вік чоловіка і жінки, тривалість шлюбу, кількість дітей [2].

Сучасна демографічна ситуація в Україні характеризується посиленням тенденцій до зниження показників шлюбності і підвищення кількості розлучень.

У графічному вигляді дані наведено на рис. 1 і 2.

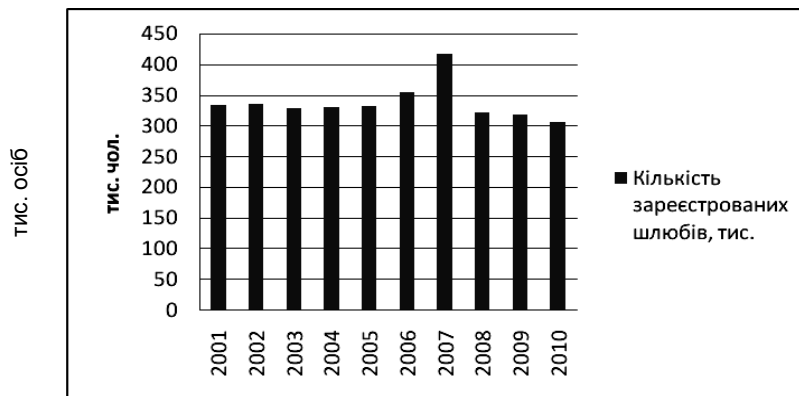

Рис. 1. Кількість зареєстрованих шлюбів в Україні у 2001 – 2011 рр.

Як видно з рис. 1, загалом у 2001 р. було зареєстровано 334,1 тис. шлюбів. У 2002 р. зареєстровано на 2 тис. шлюбів більше (336,1 тис.), але у 2003 р. було зареєстровано вже 328,4 тис. шлюбів. Найбільша кількість зареєстрованих шлюбів спостерігалась у 2007 р. – 416,4 тис. шлюбів. Починаючи з 2008 р. спостерігається зменшення реєстрації шлюбів – 322 тис. шлюбів. У 2009 р. кількість шлюбів була на 3,8 тис. (318,2 тис.) менша порівняно з попереднім роком. У 2010 р. укладено 305,9 тис. шлюбів, що на 12,3 тис. менше порівняно з попереднім роком. У 2011 р. кількість зареєстрованих шлюбів склала 304,8 тис. шлюбів, що на 1,1 тис. менше, ніж у 2010 році [3].

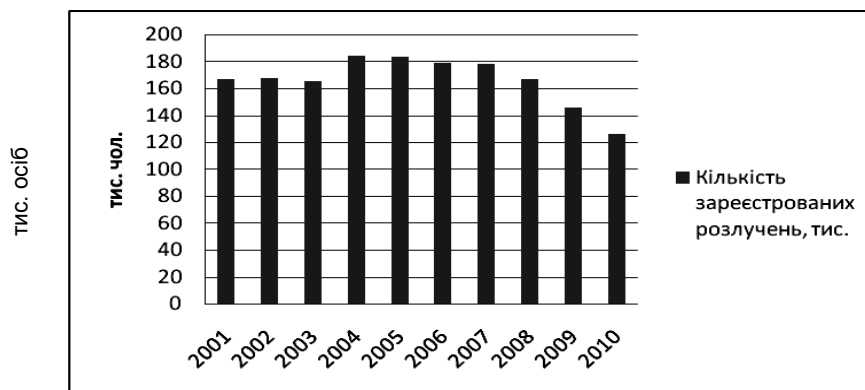

Рис. 2. Кількість зареєстрованих розлучень в Україні за 2001 – 2011 рр

З рис. 2 видно, що кількість зареєстрованих розлучень в Україні зменшується. У 2001 р. вона склала 167,8 тис. розлучень. У 2003 р. відбувається зменшення на 1,3 тис. – до 165,4 тис. розлучень. Така тенденція спостерігається до 2010 р. включно. У 2010 р. зафіксовано 126,1 тис. розлучень. У 2011 р. відбувається зменшення на 0,2 тис. – до 125,9 тис. розлучень [3].

Як бачимо, шлюбно-сімейна ситуація в Україні має негативну тенденцію. Найвиразнішим проявом демографічної кризи є суттєве скорочення шлюбів та стрімке зростання розлучень населення, яке супроводжується деформацією процесів його відтворення. Тому для запровадження дієвої демографічної політики, спрямованої на підвищення рівня та поліпшення якості життя населення, необхідно здійснювати комплексні дослідження реальної шлюбної ситуації.

Несприятлива демографічна ситуація в Україні, насамперед різке падіння народжуваності, пов'язана із загостренням проблем функціонування сімей як осередків відтворення населення, зниженням їх демографічного потенціалу [4]. Посилились деформації шлюбно-сімейних процесів, витoki яких формувались ще у 1960-х роках. Поширились відкладання шлюбів і народження дітей, безшлюбне материнство та соціальне сирітство (покинуті батьками діти), зменшилась кількість і частка зареєстрованих шлюбів, підвищився рівень розлучуваності та овдовіння.

Глобальні процеси індустріального розвитку та урбанізації, поступове звільнення сім'ї від виконання виробничої функції, відокремлення дорослих одружених дітей від батьків, зумовлене економічними, культурними, психологічними чинниками, спричинили формування тенденції до поширення простих сімей, які складаються зі шлюбної пари і дітей. Однак поряд із цим зберігається практика спільного проживання дорослих дітей та одного із самотніх батьків подружжя, що пов'язано як із шлюбно-сімейними традиціями, так і з проблемами із житлом, низьким рівнем пенсійного забезпечення, розвитку інфраструктури та сервісу для літніх людей.

Практично перестали діяти такі економічні чинники багатодітності, як потреба в робочих руках для селянських господарств та матеріальне забезпечення на схилі літ. Масове залучення жінок до суспільного виробництва, їх освітні, професійні та громадські інтереси стали конкурувати з дітородними орієнтаціями, що зумовило малодітність та бездітність.

У результаті погіршилася дітородна ситуація в українських сім'ях, яка стала відчутною в 1960-х роках і значно ускладнилась упродовж останніх 10 – 15 років, про що свідчать дані таблиці.

Динаміка сумарного коефіцієнта народжуваності

Рік	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сумарний коефіцієнт народжуваності	2,81	2,24	2,10	1,95	1,89	1,10	1,13	1,17	1,22	1,21	1,30	1,33	1,45	1,47	1,43

Стрімке падіння рівня життя населення України і формування глибокого розриву між існуючими стандартами рівня життя і його реальним рівнем призвели до того, що реалізацію дітородних орієнтацій на дводітність 80 % молодих подружжів пов'язують із необхідністю створення умов для забезпечення належного рівня доходів, близько двох третин – окремої квартири [5].

Попри певні орієнтації на європейські стандарти шлюбності, в Україні переважатимуть юридично зареєстровані шлюби. Поширення офіційно не оформлених шлюбно-сімейних відносин відбуватиметься переважно у формі випробувального періоду перед реєстрацією шлюбу та створенням сім'ї.

Наук. керівн. Аксьонова І. В.

-
- Література:** 1. Статистика : підручник / С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єріна та ін. – К. : КНЕУ, 2000. – 502 с. 2. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку : колективна монографія. – К. : ТОВ "Основа-Принт", 2009. – 248 с. 3. Сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>. 4. Демоскоп Weekly – еженедельная демографическая газета. Электронная версия бюллетеня [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.demoscope.ru. 5. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні. – К. : АДЕФ-Україна, 2008. – 256 с.